

9 هه ندیك كه رهسته ی كۆنی گوندی زاوی چمی

چهرموو، ئه وهی شایانی باس بیته هه مان جوژی ئه و گاسانه له سه ره مۆره لووله یییه کانی سۆمه ردا بهرچاومان ده که ویت که په یوه ندیی ره سه نایه تی و کشتوکالیی سۆمه رییه کان ده رده خات به کوردستانی کۆن و نیسته اوه.

پاشان ژماره ی گونده کان به ره و زۆریبوون چون، تا وای لی هات زیتتر به ره و ده شته کان هاتنه خواره وه و بوونه هۆی دروستبوونی شاری گه وره که له دواییدا لییان ده دویم، وه کو گونده کانی ته په گوژان و ته پی ئاسیاب و کانی ده ره ته په ی خۆره ه لاتی کوردستان و گوندی گوژیونۆی نزیک دیاره کری باکووری ولات (۱۳).

کوردستان له به ره وهی به درێژایی میژوو و بگره تاوه کو نیسته اش زستانی ته روتووش و به فر و باراناوییه، هه ره له کۆنه وه مرۆقی ئه م ولاته هه ستیکی تاییه تی به رامبه ره خۆر هه بووه، خۆشی ویستوه و په رسته وییه تی و قوریانیی بۆ داوه. چونکه له زستانی ساردا گه رمی کردۆته وه و له رۆژیشدا رووناکیی پی به خشبوه، هه ره بۆیه که نوێژ و کرنووشی به یانیان و ئیواران له کاتی هه له اتن و ناوابوونی خۆردا به کۆنترین نوێژ و نزا داده نریت.

په رستی خۆر به ره به ره له کوردستاندا په ره ی سه ندوه تا به ته وای له ناوچه کانی تردا بلا بووه ته وه و له زۆریه ی شاره کانی باشووری میژو پۆتامیادا په یکه ره و په رستگای تاییه تی بۆ کراوه. هه ره ها مرۆقی کۆنی کوردستان ریژی مردووی زۆر گرتوه و ناشتویه تی، که ئه مه ش له گوندی چه رمودا هه ستی پی ده که یین و مردووه کانیان له ژیر ته ختی ژووره باز نه یییه کانیاندا شار دۆته وه. ئه مه ش به رده وای دا بونه ریتی شان ده رییه کانه که مردووه کانی خۆیانیان به گو له وه له ته ختی ئه شکه وته کانداناشتوه؟! (۱۴).

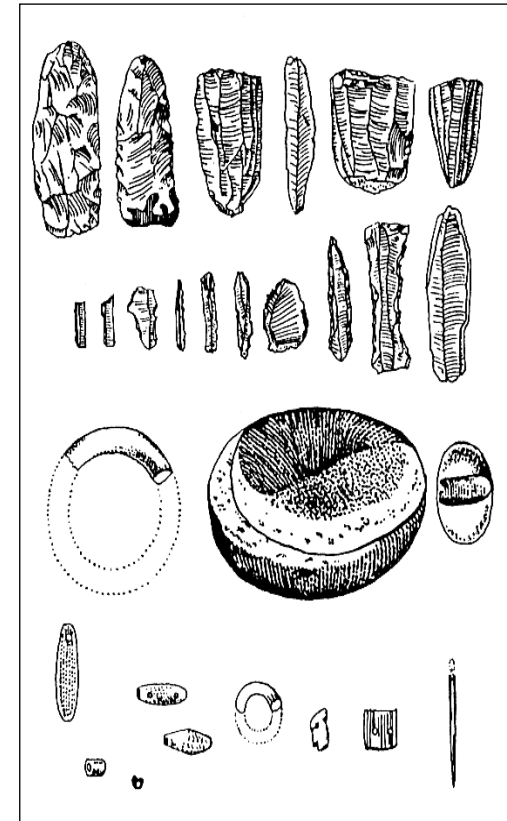
کوردستان له چاو هه موو ناوچه کانی تر تا که ناوچه یه که خاوه نی ئه م هه موو که لوپه له شارستانییه بیته و پاشان له لایه ن ناوچه کانی تری دراوسییه وه پیش خراوه و سوودیان له و که ره سته سه ره تاییبیانه وه رگرتوه.

ژیان له ئه شکه وته کاندان و راوکردن و نیسته جی بوون له گونده کاندان و مالی کردنی ئازه ل و فیبریونی کشتوکال و دروستکردنی ئامیری راو و ده فر و ئامانی گلین و ئامیره کانی کشتوکال و هه ستی ئایینی و چه ندان شتی تر، له پیش (۸,۰۰۰) سال له مه وه به ره وه هه ره له دروستبوونی مرۆقی شان ده ره وه له کوردستاندا هه بوون، و نه بوونی ئه م که ره سته شارستانییه نه له ناوچه کانی تردا له و میژوو ناوبراوانه دا ئه وه ده گه یه نیته که چۆن دل خویتن به سه ره هه موو ئه ندامانی له شدا دا به ش ده کات، کوردستانییه به و شیویه مرۆق و شارستانییه به سه ره ناوچه کانی تردا دا به ش کردوه. بۆیه ده توانین به بی دوولتی بلێین (خۆره لاتی نزیک و به تاییه تی کوردستان

دلی خۆره لاتی نیوه راسته له شارستانیتیدا و لانکهی مرۆقاییه تی و شارستانییه).

کوردستان له بهرتهوهی ناوچهیهکی چیااییه و چیاکانیشی هزاران شهکهوت و کون و کهله بهری گرتوته خۆی که له دهیان هزاران سال له مه و بهرهوه دالدهی شانهده رییه کانیان داوه، باشتترین و گونجاوترین شوینه و ارستانه له جیهاندا.

تهنها له ههریمی باشووری کوردستاندا بهرهمی نزیکه (۳۳۶۴)

هه ندیک که رهستهی کۆنی گوندی کهریم شار

شوینه واری کۆنی تیدایه (۱۵)، که بیگومان سی هینده و چوار هینده و بگره زیتیری ئەم ژماره یهش شوینه واری تری تیدایه که هیشتا دهستنیشان نه کراوه؟!... ئەوهی شایانی باس بیت که لهو (۳۳۶۴) شوینه واره باوهرناکهم تهنها (۶۴) جیگه ی پشکنین و هه لکۆلینی ئارکیۆلۆژیی تیدا کرابیت، چ جای ته واری هه موو ئەو ناوچانه به شپوهیه کی ئە کادیمیانه پیشکنین، ده بیت چ هه رایه کی میژوویی دروست بیت و ناخۆ ده بیت ئیمه خاوهنی چیی تر بین؟! هیشتا پیمان نه زانیوه. مامۆستا (تهها باقر) هه ر له خۆبه وه نه یگوتوه که ئە گه ر بیت و پشکنین و هه لکۆلینی ته واره چیا و ئە شه که وته کانی کوردستاندا بکریت هه یچ دوور نییه مرۆقی تری له چه شنی جاوه و په کینی تیدا بدۆزرتته وه.

که واته دهسته واره ی «لانکه ی مرۆقاییه تی و شارستانی» پر به پیستی کوردستان و ناوچه ی خۆره لاتی نزیکه.

بۆ زیتیر تیگه یشتنی ئەو بهر واره و شوینه واره ی کوردستان، پروانه ئەم لیسته یه (۱۶):

لیسته ی بهر واره و شوینه کۆنه کانی کوردستان

بش زاین	نتوی جهرخ	شوینه واره
600,000	چاخی بهردینی هه ره کۆن	بهرده بدلهک
120,000 تا 600,000	چاخی بهردینی کۆنی نیوه راست	هه زار میتره (چینی D) شانه دهر
35,000	چاخی بهردینی کۆن	شانه دهر (C)، زهرزی پالی گه وره
10,000	چاخی بهردینی نیوه راست	شانه دهر (B)، کهریم شار مه لفه عات
7,000	چاخی بهردینی نوئ	چه رموو، چه سسونه

په راویزه کانی به شی دووهم

- (۱) چهند جارتیکی کهم شارستانی لهه ناوچه یه دا پساوه، ئه ویش پاش کۆچکردنی ههر رهگه زتیکی کۆچهر بۆ ئهه ناوچه یه، بۆ نمونه هاتنی عاره به موسلمانانه کان و پاش ئه وانیش مهگۆلیبه کان ره وره وهی شارستانی لهه ناوچه یه دا بۆ ماوه یه که وهستاند.
- (۲) پروانه لاپه ره ۹، فوئاد حه مه خورشید، العصر الجلیدی البلايستوسینی فی کردستان، بغداد، ۱۹۸۶.
- (۳) ب. لا. ۵۰-۴۹، العراق فی التاريخ، أعداد نخبة من أساتذة التاريخ، بغداد، ۱۹۸۳.
- (۴) ب. لا. ۲۶، د. هاري ساكنز، عظمة بابل، موصل، ۱۹۷۹.
- (۵) ب. لا. ۵۴، د. جمال رهشید ئه حمه د، گۆقاری رۆشنیبری نوئ، ژماره، ۱۱۱.
- (۶) ب. لا. ۷۴، جۆرج رۆ، العراق القديم، بغداد، ۱۹۸۴.
- (۷) ب. لا. ۳۹، د. سامی سعید احمد، رضا جواد الهاشمی- تاریخ الشرق الأدنى القديم، بلا تاریخ.
- (۸) ب. لا. ۷۵ جۆرج رۆ، سه رجاوهی پیتشوو.
- (9) P. 73 - Prof. Dr. Göran Burenhult - De eerste mensen - Hoogleraar Archeologie - Universiteit van Stokholm, Sweden- Printed in Hong Kong - 1994.
- (10) P. 14 - Samuel Noah Kramer - De bakermat der beschaving - N. V. Het Parool - Amsterdam - 1968.
- (۱۱) ب. لا. ۱۸۸، د. طه باقر، مقدمة فی تاریخ الحضارات القديمة، الجزء الأول، الطبعة الثانية، بغداد، 1986.
- (12) P. 10 - Dr. M. V. Seton - Willams - BABYLON. Kunstschaten uit Mesopotamië - Vertaling: Stichting Tekstverzorging, Amsterdam - Printed in Japan - 1981.
- هه ره وها پروانه لا. 14، س. پ، KRAMER.
- (13) P. 10 - Dr. M. V. Seton - Williams.
- (14) P. 73 - Prof. Dr. Göran Burenhult.
- (۱۵) ئهه سه ره ژمیریبه خۆم له کتیبی (المواقع الأثرية فی العراق) دا، مدیریة الآثار العامة، بغداد، ۱۹۷۰، کردوومه.
- (۱۶) ب. س. پ. لا، ۶۶۴، جۆرج رۆ.

به اشی ایییهم

گواستنه وهی شارستانی

له کوردستانه وه بۆ باشووری میزۆپوتامیا

هه ره وه که له پیتشه وه باس کرا، که چیاکانی زاگروسی هه ره له کۆنه وه شانده دریه کانی تیدا ژیاوه و ئه مانیش به پیتی هۆش و توانا و بارودۆخی ئه وه سه ره ده مهی خۆیان هه ولتی دروستکردنی شارستانی بیتیان داوه. ئه مهش به هۆی ئه وه به لگه مادیهی ئارکیۆلۆژیانه وه بۆمان ده ره ده که ویت که له ئه شکهوت و ناوچه کانی وه که به ره ده به لگه و هه زارمیترد و بیستون و شانده ره و گۆرایینه وه به ده ستان گه یشتوه.

شانده دریه کان به گونده کانی زاوی چه می و چه ره مووه وه نه وه ستان، هه ره وه کۆچۆن له ئه شکهوته کانی شانده ره و زهرزی و هه زارمیترد و سه دانی تریشدا هاتنه ده ره وه.

له پاش ته کنیک کردنی کشتوکال به شیوه یه کی له وسا پیتشه وه تووتر و پیتشه وه تیان له شیوازی ژیان و کاروباری رۆژانه یاندا، ئه مجاره هه ندیکیان به یه که جاری چیاکانیان به جی هیتشت و به ره وه ده شته کانی هه ولیر و موسل و رووباری سیروان خشان.

له پیتش ئه وهی که سۆمه رییه کان و سامیهی کان له باشووری ولانی میزۆپوتامیا دا نیشته جی بن، چهند نه ته وه یه کی تر له وه ناوچه نه دا ژیاون که زۆریه ی نیوی شاره میژوو رییه کان و ته نانه ت نیوی هه ردوو رووباری دیجله و فوراتیش ده گه ریتسه وه بۆ ئه وه ته وانه، چونکه نیوی ئه وه رووبارانه نه سۆمه رین و نه سامین، به لگه ده گه ریتسه وه بۆ ئه وه ته وانه ی که له ده شتی لیته ییدا پیتش سۆمه رییه کان واته له نیوان هه زاره ی شهش و پینجی پیتش زاییندا نیشته جی بوون. زانای ئارکیۆلۆژی (لاندرز بیترکه ر) یه که م کهس بوو که ده رباره ی ئه وه ته وانه لیکنۆلینه وهی کردووه و نیوی (فوراتیهی

سه ره تایبیه کان) ی لئی ناون، ئەو هی شایانی باس بێت ئەم فوراتییه کۆنانه به پیتی رای مامۆستا (گیلپ) له سۆمه رییه کان زیتیر شارستانییه که بیان ره سه نتر بووه. زۆر له وشه کانی زمانی ئەم فوراتییه سه ره تایبیه کانه په ریونه ته نیتو زمانی سۆمه رییه کانه وه که ره سه نی ئەو وشانه هی فوراتییه سه ره تایبیه کانن، له وانه:

ئنگار	ENGAR	جووتیار
ئاپن	APN	گاسن
نمبار	NIMBAR	دار خورما
دهمگار	DAMGAR	بازرگان
سمه گ	SIMUG	ئاسنگەر

له ئەنجامی خۆتندنه وهی ئەو وشانه دا ههست به نامۆبیه کی ئەوتۆ له گه ل به رامبه ره کانیا نندا له زمانی کوردیدا ناکه یین. ههروه ها چه ندین نیتو شاره کانی دهشتی لیته یی که له زمانی سۆمه رییدا هه بوون له راستیدا سۆمه ری نین و ره سه نیان ده گه ریته وه بۆ زمانی فوراتییه سه ره تایبیه کان، له وانه:

ئاریدۆ	ERIDU	(ئهبو شه هره یین) ی ئیستا
ئور	URIM	
ئۆرۆک	URUK	
لارسام	LARSAM	لارسه
گرسۆ	GIRSU	
له گاشۆ	LAGASHU	
نینا	NINA	
شروپاک	SHURUPAK	

ئهمانه و چه ندین زاراوه و نیتو شار و گوندی تریش، بۆ نمونه هه ردوو نیتو دیجله (ئیدیگنا - IDIGNA) و فورات (بورانون - BU-RANUN) یش بۆ ئەم فوراتییه سه ره تایبیه کانه ده گه ریته وه^(۱). وشه ی بورانون که فوراتییه سه ره تایبیه کان به رووباری فوراتیان گوتوه، زۆر له

وشه ی (بۆران) ی کوردیه وه نزیکه، دیاره رووباری فورات زستانان به هۆی به فر بارانی زۆروه له ئاستی ئاسایی خۆی بهرز ده بێته و لافاوی تیدا هه لده ستیت، له کورده واری خۆشماندا باو بۆران هه ر بۆ ئەو مه به سه به کار دێت، جا وشه ی بۆرانۆنی فوراتییه سه ره تایبیه کان و بۆرانی کوردی هه ره ک و اتا ده به خشن که پیم وایه ره سه نیان ده گه ریته وه بۆ زمانی کوردستانییه کۆنه کان. ئەم به لگه زمانه وانیه زیتیر کوردستانی بوونی فوراتییه سه ره تایبیه کاتمان بۆ ده رده خات. نیتو ئەو شارانه و سه دانی تریش که نیتویران له پیتش سۆمه رییه کانه نیشته جیتی دهشتی لیته یی بوون به ماوه یه کی دوور، ده رباره ی ره سه نی ئەم فوراتییه کۆنانه و یه که مین نیشتمانیان که کۆچیان لیتو ی کرد بێت، له چیاکانی زاگرو س و کوردستان به ولاره هیه چ ناوچه یه کی تر نیبه، چونکه ئاشکرایه چیاکانی زاگرو س له هه موو ناوچه یه کی تر نزیکتره بۆ دهشتی لیته یی له باشووری میزۆپۆتامیا، جگه له وهی که شارستانییه ئەم فوراتییه سه ره تایبیه کانه تارا ده یه ک شارستانییه کی پیتشکه وتوو بووه. ئەگه ر بیتو نیشتمانی یه که مینیان خاوه ن شارستانییه کی پیتشکه وتوو نه بوو بێت هه رگیز نه یان ده توانی له و ناوچه ته ختانییه دا گوزه ران بکه ن و ئەو هه موو شاره بنیاد بنین؟!

مامۆستایان (جین بۆترو و ئیلینا کاشن و جین فیترکوته ر) له کتیه به هاوبه شه که ی خۆیاندا (خۆره لاتی نزیک و شارستانییه کۆنه کان) ده رباره ی ئەم فوراتییه سه ره تایبیه کانه ده لێن: (هه ندیک به لگه ی یه که مین نیشتمانی ئەم نه ته وانه مان لایه و پاشه رۆکه مادیه کانیا ن ئامازه بۆ ئەو ده کات که په یوه ندی رۆشن بیریان له گه ل ولاتی ئیلامدا هه بوو بێت، هه ره ها له لایه کی تره وه ئەم نه ته وانه به چینه کانی گردی خه له فی باکووری میزۆپۆتامیا شدا په یوه ندییان هه به^(۲). به هه ر حال ئیلام بێت یان گردی خه له ف هه ردووکیان دوو ناوچه ی چیاکانی زاگرو سی کوردستانن.

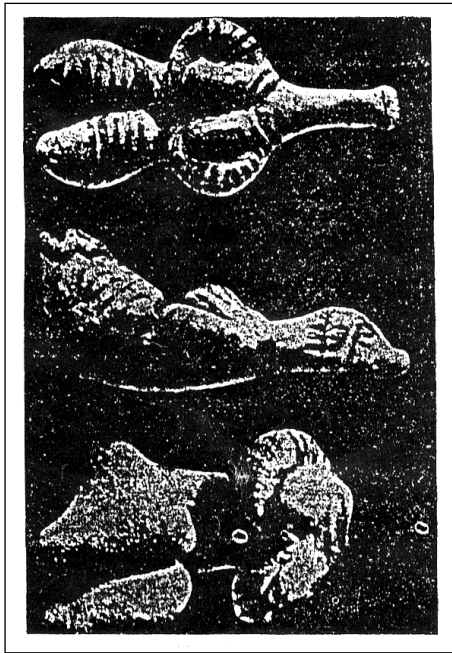
ئەم فوراتییه سه ره تایبیه کانه کشتوکال و ئاودیریان زانیوه. بێگومان ئەگه ر له وه به ر با پیره گه وره یان به هۆی بارانه وه کشتوکالی نه کرد بێت ئەسته مه یه که سه ر فیتری کشتوکال بوو بێت به ریگه ی ئاودیری! چونکه له

ناوچهی دهشتی لیته بییدا ریژهی ئەو بارانەیی که سالانە تییدا دەباریت بە کهلکی کشتوکال نایەت و هیچ دانەوێڵە یهکی وا ناهینیتە بەرهم که بتوانن گوزهرانی پێ بکن. له راستیدا ئەم فوراتییه سهره تایبیه کشتوکالی ئاودیریش هەر له کوردستانییه کۆنه کانه وه فیربوون.

ههله کۆلینه کانی ناوچهی جوگه مامی، له لایه ن زانایان (دیشید و جوان ئوتیس) هه وه ئەوهی دهرخستوه که هه ندیک دانەوێڵە له م ناوچه یه دا به شپوهی ئاودیری گه شهی کردوه نه ک پشت به ستن به باران، جگه له مه هه ندیک که ناڵ و ئاوه رۆگه ی بچووکیان له دهرروه ی هه مان ناوچه دا دۆزبوته وه که ته مه نیان ده گه رپته وه بۆ پێش نیشته جی بوونی مرۆف له دهشتی لیته بییدا، ئەم که ناڵ و ئاوه رۆگانه ئەوه ده سه لمینیت که کشتوکال چ به باران و چ به ئاودیری له ناوچه کانی کوردستانی کۆندا سه ری هه لداوه، ته نها ئەوه یه که کشتوکالی ئاودیری له لایه ن فوراتییه سهره تایبیه کان و پاشان له لایه ن سۆمه ریه کانه وه زیتیر پێش خراوه به هۆی نه بوونی بارانی پتیبست بۆ رووانی کشتوکال له ناوچه کانیاندا (۳).

به لام له هه مووی گرنگتر ئەو که رهسته ئارکیۆلۆژیانه یه که له ناوچه نیشته نییه کانی ئەم نه ته وانده دا دۆزراوه ته وه، ئەوی شایانی باس بیت هه چ که رهسته یه ک له ناوچه کانی زاوی چه می و چه رموو و جوگه مامیدا دۆزرا بیته وه له ناوچه کانی ئەم فوراتییه سهره تایبیه شدا دۆزراوه ته وه، به لام به شپوهیه کی پێشکه وتووتر. دیاره پاش کۆچکردنیان له کوردستانه وه بۆ ئەم ناوچه یه پهره یان به که رهسته کانی ژبان داوه، بۆ نمونه ئەو دهر و ئامان و گلینه و فه خفوریانه ی له ناوچه کانی وه ک ئاریدۆ و ئور و چه ندان شاری تر دا دۆزراوه ته وه له چه شنی فه خفورییه کانی زاوی چه می و چه رموو و ناوچه کانی تری کوردستانه به لام به شپوهیه کی پێشکه وتووتر و نویتتر واته ته مه نیان له فه خفورییه کانی چه رموو و جوگه مامی کورتره.

به لام گرنگترین به لگه ی ماددی که به ته واوه تی ده یسه لمینیت که ئەم فوراتییه کۆنانه له چیاکانی کوردستانه وه کۆچیان کردبیت، ئەوه یه که ئایینی ئەم فوراتییه کۆنانه و ئایینی چیاکانی زاگروسی کوردستان یه ک

11

چه ند
په یکه ریکی
خوداوه ندی
دایک

ئایین بوون، به لگه ش بۆ ئەمه په یکه ری ئەو خوداوه ندە دایکانه یه که له ناوچه کانی فوراتییه کۆنه کانددا دۆزراونه ته وه به لام به شپوهیه کی پێشکه وتووتر و هونه ری تر. ئەم په یکه رانه که بۆ چه ند مه به ستیکی ئایینی به کاره یتراون، به رده وامیبی ئەو خوداوه ندە دایکانه یه که له گونده کانی زاوی چه می و چه رموو کوردستاندا دۆزراونه ته وه. جیاوازی نیوان ئەم په یکه رانه ته نها ئەوه یه که ئەوانه ی چیاکانی کوردستان ته مه نیان کۆنتره و هیچی تر.

ئەوه ی ئاشکرا یه که هه سستی ئایینی هه ره کوله دوا بییدا زیتیر له سه ری ده دویم. جیگایه کی تایبته تی له ژبانی مرۆفی ئەو کاته دا هه بووه، له یه کچوونی ئەم په یکه رۆکانه که له کاروباری په رستگاران و مه به سستی ئایینیدا به کاره یتراون ئەوه ده سه لمینیت که په یوه ندیه کی گیانی و پته و له نیوان نه ته وه کانی چه رموو و ناوچه کانی تری کوردستان و فوراته

کۆنه کاندا هه بوو بیت و له وێوه به رهو ناوچهی سهوزی رووباری فورات کۆچیان کردییت.

ههروهها په رستنی خۆر له لایه نهم فوراتییه سه ره تاییهیانه وه، به لگه یه کی تری گرنه گه بۆ سه لماندنی ره سه نی نهم نه ته وانه. ههروه کو له پیتشه وه باس کرا که (خۆر) هه ره له به ره به یانی میژو وه له لایه نمرۆقی شانه دهر و کوردستانییه کۆنه کانه وه په رستراوه و پاشان له گونده کانی تری کوردستاندا په رستگای تاییه تی بۆ دروست کراوه. په رستنی خۆر له لایه نهم فوراتییه کۆنانه وه به رده وامیه که بۆ تاییهی باب و باپیریان که پیتشه چهن دین هه زار سال له چیاکانی کوردستاندا په رستوویانه وه هه ره چهن ده نهم فوراتییه کۆنانه به هۆی تاراده یه ک گهرمی ناوچهی سهوزی فوراته وه پیتو یستییه کی نه وتۆیان به خۆر نه بووه، به لام وه ک خوو پیتوهرتیک و دابونه ریتیک باب و باپیریان خۆریان له خوداوه ندی خۆیاندا به رجه سته کردوه و په رستوویانه.

له به ره وهی شارستانی له ناوچه کانی چیاکانی کوردستاندا و له سه رده می زاوی چه می و چه رموو و چه ندان گوندی تردا و ههروه ها له ناوچه کانی فوراته سه ره تاییهی کاندا له پیتشه سه ده میژووییه کاندا بووه، واته پیتشه نه وهی سۆمه رییه کان نووسینی میخی دابه یتن، ناتوان ریت لیکۆلینه وه یه کی زمانه وانی دهراره ی مرۆقی چه رموو و فوراتییه سه ره تاییهی کان بکریت. چونکه زمانه کانیان تا ئیستا له بازنه ی نه یتییه کاندان و ته نها چهن د زاراره یه کی فوراتییه کۆنه کان نه بیت که په ربونه ته نیو زمانه سۆمه ری و سامیهی کانه وه هیچی تر به ده ست زانا ئارکیۆلۆژییه کان نه گه یشتوه. به لام به لگه ی ماددی ئارکیۆلۆژی وه ک که ره سته ی شارستانی نه وه سه رده مه به گرنه گترین سه رچاوه ی میژووی دابه نریت بۆ لیکۆلینه وه له سه ر ژیان و شارستانی نه وه نه ته وه کۆنانه، له به ره وه به پیتی له یه کچوونی نه وه که ره سته ئارکیۆلۆژیانه ی نیوان مرۆقی چیاکانی کوردستان و نه وه ته وانه ی که به ماوه یه کی کاتی له دوا ی نه وان له ده سته لیته یی باشووری میژو پۆتامیادا ژیاون و به تاییه تی په یکه ره کانی

خوداوه ندی دایک که په یوه ندیه کی گیایی نیوان نه وه ته وانه ده سه لمیتیت و به یه که وه گرییان ده دات، ده توانین بلیتین: نه وه ته وانه ی که پیتشه سۆمه رییه کان له و ناوچه کانه ژیاون خاوه ن شارستانی بوون و به فوراتییه سه ره تاییهی کان نیوان ده رکردوه، هه ره نه و شانه دهرییه کان که به ره به ره بۆ نه و ناوچه کانه کۆچیان کردوه و بیکگومان نزیکه ی هه ردوو نهم ناوچه کانه له یه که وه زیتراستی نهم رایه ده سه لمیتیت.

گواسته وهی شارستانی له ناوچه کانی کوردستانه وه بۆ میژو پۆتامیا و ناوچه کانی باشووری، بۆته راستیه کی به لگه نه ویست و له لایه ن زۆریه ی زۆری زانیانی ئارکیۆلۆژی و میژوونووسانی بیکگانه وه دانی پیدانراوه، له وانه پرۆفیسۆر هاری ساکر: سه رۆکی به شی زمانه سامیهی کان له زانکۆی کاردیفی بریتانی و زانی ئارکیۆلۆژی د. جورج رۆ و مامۆستا مالوان و ههروه ها زانیان جین پۆترۆ و ئوسوئاد زارد و ئاده م نکنشیاین و سه دان زانا و میژوونووسی نه وروپی تر و ههروه ها کۆمه له ی زانیانی ئارکیۆلۆژی سۆقیته ی و نه مه جگه له میژوونووسه عه ره به کان که له سه روو هه موویانه وه مامۆستا ته ها باقر باوه رپکی ته وای به گواسته وهی شارستانی له کوردستانه وه بۆ باشووری میژو پۆتامیا هه یه.

په راویزه کانی به شی سییه م:

- (۱) ب. س. پ. لا ۷۷ و ۷۸، ته ها باقر.
- (۲) ب. لا. ۴۶، جین پۆترۆ، الشرق الأذنی والحضارات المبكرة، موصل، ۱۹۸۶.
- (۳) ب. لا. ۱۲۳، دیشید و جوان ئوتیس، نشوء الحضارة بغداد، ۱۹۸۸.